

ВІДГУК

додаткового опонента на дисертацію

Карлова Олега Юрійовича

на тему «Філософія історії як сфера знань:

смилові та значеннєві особливості»,

подану на здобуття ступеня наукового ступеня

кандидата філософських наук

зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність дисертаційного дослідження Карлова Олега Юрійовича «Філософія історії як сфера знань: смислові та значеннєві особливості» зумовлена необхідністю сучасного філософського осмислення природи історичного знання, його смислових структур, критеріїв об'єктивності та значення історичної пам'яті в умовах глибоких суспільних трансформацій. Особливої ваги ця проблематика набуває в сучасній Україні, де питання інтерпретації історії є не лише науковою, але й світоглядною, політичною та цивілізаційною проблемою.

В умовах тривалої російсько-української війни особливого значення набуває протидія маніпулятивним історичним наративам, фальсифікаціям історичних фактів та спробам ревізії історичної пам'яті. Саме тому, філософський аналіз історії як сфери знань, дослідження смислових та значеннєвих особливостей історичного пізнання є надзвичайно актуальним і своєчасним. Дисертант переконливо демонструє, що проблема історичної істини виходить за межі суто історичної науки і стосується фундаментальних засад суспільної самосвідомості.

Дисертаційна робота має вагоме теоретичне та суспільне значення, відповідає актуальним запитам сучасної філософії історії та спрямована на концептуальне осмислення ключових проблем історичного знання.

Дисертаційне дослідження Карлова Олега Юрійовича є концептуально цілісним, логічним, послідовним та методологічно обґрунтованим. Наукові

положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором, мають достатній рівень аргументованості та спираються на ґрунтовну джерельну базу.

У роботі простежується чітка логіка дослідження: від постановки проблеми та аналізу класичних і сучасних концепцій філософії історії – до формування власної авторської позиції щодо специфіки історичного знання, його смислових та значеннєвих вимірів. Автор демонструє високий рівень володіння філософським понятійним апаратом та здатність до критичного аналізу різних методологічних підходів.

Позитивним аспектом дисертації є широка джерельна база, яка охоплює як класичні праці з філософії історії (Геродот, Тацит, В. Дільтей, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, М. Вебер, О. Шпенглер та ін.), так і сучасні концепції історичного пізнання, феноменології, герменевтики та соціальної філософії (Е. Канетті, Р. Козеллек, Ж. Мінк, С. Плохій, П. Слотердайк та ін.). Це забезпечує належний рівень академічної коректності та міждисциплінарності дослідження.

Методологічний інструментарій роботи є достатньо продуманим і послідовним. Автор застосовує загальнонаукові, філософські та феноменологічні методи аналізу, що дозволяє комплексно дослідити природу історичного знання та його епістемологічні особливості.

Висновки дисертації є логічно вмотивованими та безпосередньо випливають із проведеного аналізу. Стиль викладення відзначається академічною точністю, послідовністю та змістовністю.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Карлова Олега Юрійовича полягає у комплексному філософському осмисленні історії як специфічної сфери знань крізь призму її смислових та значеннєвих особливостей.

Автором запропоновано оригінальне трактування філософії історії як особливої форми рефлексивного знання, що не обмежується лише аналізом історичних фактів, а спрямована на виявлення внутрішньої логіки історичної процесуальності, закономірностей розвитку суспільства та механізмів формування історичної пам'яті.

Важливим елементом наукової новизни є авторська інтерпретація історичної фактології як «рефлексійного трампліну» для філософського

осмислення історичної дійсності. Дисертант переконливо обґрунтовує тезу про те, що філософія історії не лише інтерпретує історичні події, але й формує смислові горизонти їхнього розуміння.

Новизною відзначається також аналіз співвідношення історичної та соціальної пам'яті, їхніх епістемологічних обмежень та ризиків ідеологічної тенденційності. Автор уточнює особливості генерування знань у межах історичної пам'яті та соціальної пам'яті, акцентуючи увагу на проблемі наукової достовірності історичних інтерпретацій.

Заслуговує на увагу і звернення дисертанта до проблематики постправди, маніпулятивних історичних наративів та сучасних викликів історичній науці в умовах інформаційних війн.

Таким чином, дисертаційна робота має переконливу наукову новизну, а запропоновані автором підходи відкривають перспективи для подальших досліджень у сфері філософії історії та методології гуманітарного знання.

Результати дисертаційного дослідження мають вагоме значення як для розвитку сучасної соціальної філософії та філософії історії, так і для практики історичного пізнання та гуманітарної політики.

У теоретичному вимірі робота сприяє поглибленню методологічного розуміння природи історичного знання, уточненню статусу історичного факту, історичної пам'яті та механізмів формування історичних смислів. Дослідження є важливим внеском у розвиток української соціогуманітарної науки.

Практичне значення дисертації полягає у можливості застосування її положень у сфері формування політики національної пам'яті, історичної освіти, експертної оцінки історичних процесів та протидії інформаційним маніпуляціям. Результати дослідження також можуть бути використані: у викладанні навчальних дисциплін «Філософія історії», «Соціальна філософія», «Методологія історичних досліджень», «Історія України»; у розробці програм гуманітарної політики та політики національної пам'яті; у подальших філософських, історичних та міждисциплінарних дослідженнях; у підготовці навчально-методичних матеріалів та наукових посібників.

Дисертація є структурно завершеною, логічно побудованою науковою працею. Її композиція відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня кандидата філософських наук.

У вступі чітко визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічні засади та наукову новизну дослідження.

Особливу увагу в дисертації приділено методологічному обґрунтуванню філософії історії як специфічної сфери гуманітарного знання, що поєднує гносеологічні, епістемологічні, аксіологічні та світоглядні виміри осмислення історичної реальності. Уже в **першому** розділі – «Теоретико-методологічні основи філософії історії як сфери знань» – Олег Юрійович демонструє високий рівень теоретичної підготовки та здатність до комплексного аналізу складних філософських проблем. Дисертант не лише окреслює предмет дослідження, а й переконливо обґрунтовує необхідність міждисциплінарного методологічного інструментарію для адекватного осмислення історичної дійсності та її смислової структури.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений автором порівняльний аналіз основних теоретико-методологічних підходів до розуміння філософії історії як сфери знань. У роботі простежується прагнення подолати вузьке дисциплінарне трактування історичного пізнання, а також показати філософію історії як особливу форму рефлексії над історичним буттям, із її внутрішньою логікою та значеннєвими горизонтами. Олег Юрійович аргументовано демонструє, що становлення філософії історії супроводжувалося процесами дисциплінарної суверенізації та водночас постійним діалогом із суміжними галузями знання - історіографією, соціальною філософією, культурологією, герменевтикою.

У підрозділі 1.1. «Філософський геном історичної гносеології та епістемології» дисертант здійснює змістовне осмислення філософських засад історичної науки. Важливим є акцент автора на латентній філософській навантаженості будь-якого історичного знання, оскільки навіть емпірично орієнтовані історичні узагальнення завжди передбачають певні світоглядні, ціннісні та методологічні передумови. Науково продуктивною видається теза про концептуальне протиставлення семантично гомогенної єдності історії та її

стохастично-релятивістських трактувань. Автор прагне довести, що історія не може бути зведена до механічної сукупності подій і фактів, а потребує осмислення через інтегральні смислові структури та трансісторичні закономірності.

У підрозділі 1.2. «Філософія історії: історія як ідея та філософія як рефлексія щодо цієї ідеї» автор пропонує оригінальне трактування ідеї історії як світоглядної основи будь-якого предметного оперування історичними реаліями. Важливо, що дисертант не обмежується загальними міркуваннями щодо природи історії, а намагається концептуалізувати критерії смислового масштабування історичної реальності.

Другий розділ – «Філософія історії як засіб генерування знань: функціонально-інструментальні особливості» – вирізняється особливою концептуальною насиченістю та прагненням Олега Юрійовича показати механізми формування історичного знання. У центрі уваги дисертанта перебувають питання історичної процесуальності, причинно-наслідкової зумовленості історичних подій, природи історичного факту, співвідношення фактів та інтерпретацій.

У підрозділі 2.1. «Історія як епістемологічне середовище і філософська рефлексія як засіб його розуміння та інтерпретації» автор обґрунтовує тезу про двоєдину – рефлексійно-валюативну – природу історичного знання. Науково цінним є наголос на тому, що історичне знання ніколи не є суто описовим або нейтральним, оскільки воно завжди містить оцінний компонент і пов'язане з питаннями історичної значущості, суспільної пам'яті та ціннісних орієнтирів. Дисертант також звертає увагу на діалогічну природу історичного процесу, що створює передумови для множинності інтерпретацій. Водночас, автор переконливо доводить, що множинність інтерпретацій не означає абсолютного релятивізму, оскільки існують певні інваріантні смислові рівні історичної реальності.

У підрозділі 2.2. «Причинно-наслідковий горизонт історичної достовірності як цільовий орієнтир філософії історії» порушуються фундаментальні питання історичної детермінації та критеріїв достовірності

історичного знання. Автор демонструє здатність до складної філософської рефлексії над проблемою причинності, історичної тяглості та значущості історичних подій. Позитивно слід оцінити прагнення дисертанта вивести проблематику історичної достовірності за межі суто фактографічного підходу та показати її зв'язок із ширшими світоглядними та культурними контекстами.

Змістовно насиченим є також підрозділ 2.3. «Історична пам'ять: фактологічна коректність як верифікаційний виклик». Автор здійснює критичний аналіз існуючих підходів до визначення історичної пам'яті, та пропонує власне бачення її природи як синкретичного утворення індивідуальної та суспільної свідомості. Особливо важливим є висновок про символічний характер історичної пам'яті, яка нерідко функціонує незалежно від фактичної достовірності історичних подій. Така постановка проблеми є надзвичайно актуальною в сучасних умовах інформаційних війн, маніпулятивних історичних практик та політизації колективної пам'яті.

Третій розділ – «Український кейс крізь призму “кінця історії” та в контексті кризи світопорядку» – демонструє прагнення автора поєднати теоретичний аналіз із актуальними суспільно-історичними процесами, що мають місце у нашій державі. Автор переконливо показує, що сучасні глобальні трансформації, криза міжнародного порядку, феномени постправди та інформаційних маніпуляцій безпосередньо впливають на способи інтерпретації історії та формування історичної свідомості.

У підрозділі 3.1. «Історична достовірність у силовому полі міфів та постправди» дисертант аналізує проблему симулятивності сучасного інформаційного простору, звертаючись до концепцій Жана Бодрієра та постмодерної критики реальності. Автор аргументовано доводить, що в умовах постправди історичні лакуни закономірно заповнюються міфологічними конструкціями, які нерідко підміняють собою фактичну історичну реальність. Науково цінним є прагнення дисертанта показати взаємозв'язок між міфологізацією історії та кризою критеріїв історичної достовірності.

У підрозділі 3.2. «Українська історія: з бромом чи з рефлексією?» автор акцентує увагу на проблемі історичних травм та можливостях їхнього

осмислення через механізми рефлексії. Важливо, що дисертант розглядає рефлексію не як абстрактну інтелектуальну процедуру, а як інструмент досягнення адекватного сприйняття історичної реальності. Позитивної оцінки заслуговує теза про необхідність поєднання емпіричного матеріалу з рефлексійною структуризацією знання, що дозволяє уникнути як абстрактної софістики, так і хаотичного накопичення фактів без концептуального осмислення.

Загалом дисертація справляє враження самостійного, концептуально завершеного та теоретично зрілого дослідження. Автор демонструє високий рівень володіння філософським понятійним апаратом, здатність до системного мислення та навички критичного аналізу складних проблем філософії історії.

Мова дисертації є академічною, стилістично виваженою та концептуально точною. Виклад матеріалу характеризується логічністю, послідовністю та високим рівнем наукової культури.

Попри загалом високий рівень дослідження, окремі положення дисертації можуть стати предметом **подальшої наукової дискусії**.

У дисертації недостатньо уваги приділено співвідношенню філософії історії та сучасних міждисциплінарних підходів, зокрема, впливу культурної антропології, герменевтики та соціології знання на формування сучасного історичного дискурсу.

Дискусійним виглядає недостатньо детальний аналіз постмодерністських концепцій історії, зокрема підходів Гайдена Вайта та Поля Рікера, які суттєво вплинули на сучасне розуміння історичного наративу та інтерпретації.

У роботі недостатньо висвітлено вплив сучасних цифрових технологій та інформаційного суспільства на трансформацію історичного знання і способів репрезентації історичного досвіду.

Більш переконливою могла б бути аргументація щодо практичного значення філософії історії для сучасної гуманітарної освіти та формування світоглядних орієнтирів суспільства.

Водночас зазначені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Основні положення дисертаційного дослідження достатньо повно відображені у наукових публікаціях автора.

Карлов Олег Юрійович опублікував 11 наукових праць, серед яких: 5 статей у фахових виданнях України; 1 стаття у закордонному науковому виданні; 2 статті у вітчизняних наукових періодичних виданнях; 3 тези доповідей на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Публікації відповідають тематиці дисертації, відображають її основні положення та підтверджують належний рівень апробації результатів дослідження.

Дисертація Карлова Олега Юрійовича «Філософія історії як сфера знань: смислові та значеннєві особливості» є самостійним, завершеним і актуальним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Карлова Олега Юрійовича на тему «Філософія історії як сфера знань: смислові та значеннєві особливості» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке слугує переконливою відповіддю на істотні виклики сучасної соціальної теорії та практики. Робота повною мірою відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

